

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ**ΑΝΑΡΤΗΤΕΑ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑ****ΕΚΘΕΣΗ ΕΠΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΣΧΕΔΙΟΥ**

«Ορισμός Εκλογικής Περιφέρειας Απόδημου Ελληνισμού - Διευκόλυνση άσκησης εκλογικού δικαιώματος εκλογέων εκτός επικράτειας μέσω επιστολικής ψήφου για τις βουλευτικές εκλογές»

I. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

Με το υπό συζήτηση και ψήφιση νομοσχέδιο συνιστάται εκλογική περιφέρεια απόδημου ελληνισμού και θεσπίζεται δυνατότητα άσκησης του εκλογικού δικαιώματος από τους εκτός Επικράτειας εκλογείς, στις εθνικές βουλευτικές εκλογές, με επιστολική ψήφο. Όπως το επεξεργάστηκε η Διαρκής Επιτροπή Δημόσιας Διοίκησης, Δημόσιας Τάξης και Δικαιοσύνης, σε κοινές συνεδριάσεις με την Ειδική Μόνιμη Επιτροπή Ελληνισμού της Διασποράς, αποτελείται από τρία Μέρη (Α΄ έως Γ΄) και είκοσι έξι (26) άρθρα, συμπεριλαμβανομένου του ακροτελεύτιου άρθρου που ορίζει την έναρξη ισχύος του νόμου.

Το Μέρος Α΄ (άρθρα 1-12), υπό τον τίτλο «Ορισμός εκλογικής περιφέρειας Απόδημου Ελληνισμού και ανάλογη προσαρμογή των εκλογικών διατάξεων», διαρθρώνεται σε τρία Κεφάλαια (Α΄ - Γ΄).

Με το Κεφάλαιο Α΄ (άρθρα 1-2), υπό τον τίτλο «Σκοπός και αντικείμενο», ορίζεται ο σκοπός (άρθρο 1) και το αντικείμενο (άρθρο 2) του Μέρους Α΄.

Με το Κεφάλαιο Β΄ (άρθρα 3-11), υπό τον τίτλο «Εκλογική περιφέρεια Απόδημου Ελληνισμού», μεταξύ άλλων, συνιστάται εκλογική περιφέρεια Απόδημου Ελληνισμού και μετονομάζονται κάποιες από τις εκλογικές περιφέρειες του νομού Αττικής (άρθρο 3), ορίζεται ότι στην εκλογική περιφέρεια Απόδημου Ελληνισμού εκλέγονται τρεις (3) βουλευτές (άρθρο 4), επέρχεται σύντμηση της προθεσμίας, από επτά (7) σε τέσσερις (4) ημέρες μετά την έ-

ναρξη της προεκλογικής περιόδου, για την κατάρτιση και υποβολή των συνδυασμών (άρθρο 5), και προβλέπεται δυνατότητα πρότασης υποψηφίων για την εκλογική περιφέρεια Απόδημου Ελληνισμού μόνο σε κόμματα ή συνασπισμούς κομμάτων τα οποία καταρτίζουν συνδυασμούς στα τρία τέταρτα (3/4) του συνόλου των εκλογικών περιφερειών της χώρας (άρθρο 6). Επίσης, ρυθμίζονται ζητήματα που αφορούν, μεταξύ άλλων, την προθεσμία και τη σειρά ανακήρυξης των εκλογικών συνδυασμών από το Α1 Τμήμα του Αρείου Πάγου (άρθρο 7), την προθεσμία γνωστοποίησης του ονόματος και του εμβλήματος των κομμάτων (άρθρο 8), τη διόρθωση παροράματος στο άρθρο 72 του π.δ. 26/2012 (άρθρο 9), την προσαρμογή των διατάξεων του ν. 4648/2019 στη σύσταση εκλογικής περιφέρειας Απόδημου Ελληνισμού (άρθρο 10), και την αύξηση στο τριπλάσιο του ανώτατου επιτρεπόμενου ορίου εκλογικών δαπανών για τους υποψηφίους της ανωτέρω εκλογικής περιφέρειας (άρθρο 11).

Με το Κεφάλαιο Γ΄ (άρθρο 12), υπό τον τίτλο «Έναρξη ισχύος επιμέρους διατάξεων Μέρους Α΄», τίθεται ειδική ρύθμιση, κατά την έννοια του άρθρου 54 παρ. 1 του Συντάγματος, ως προς την έναρξη ισχύος των άρθρων 3, 4, 6 και 10 του νομοσχεδίου.

Το Μέρος Β΄ (άρθρα 13-25), υπό τον τίτλο «Διευκόλυνση άσκησης εκλογικού δικαιώματος εκλογέων εκτός Επικράτειας», διαρθρώνεται σε πέντε Κεφάλαια (Α΄ έως Ε΄).

Με το Κεφάλαιο Α΄ (άρθρα 13-14), υπό τον τίτλο «Σκοπός και αντικείμενο», ορίζεται ο σκοπός (άρθρο 13) και το αντικείμενο (άρθρο 14) του Μέρους Β΄.

Με το Κεφάλαιο Β΄ (άρθρα 15-20), υπό τον τίτλο «Διευκόλυνση άσκησης εκλογικού δικαιώματος εκλογέων εκτός Επικράτειας - Ρυθμίσεις για επιλογή τρόπου ψηφοφορίας, είτε με αυτοπρόσωπη παρουσία είτε με επιστολική ψήφο», προβλέπεται, μεταξύ άλλων, η δυνατότητα διεξαγωγής της ψηφοφορίας είτε με αυτοπρόσωπη παρουσία σε ειδικά εκλογικά κέντρα του εξωτερικού είτε με επιστολική ψήφο (άρθρο 15), με αντίστοιχη δυνατότητα επιλογής από τους εκλογείς (άρθρο 16), η οποία αποτυπώνεται στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους εξωτερικού (άρθρο 17), επέρχονται τροποποιήσεις στις ρυθμίσεις για την ειδική ηλεκτρονική εφαρμογή εγγραφής των εκλογέων, βάσει των οποίων, μεταξύ άλλων, παρέχεται εξουσιοδότηση για την έκδοση κοινής απόφασης των Υπουργών Εξωτερικών και Εσωτερικών, με την οποία καθορίζονται οι πόλεις και οι χώρες στις οποίες συνιστώνται εκλογικά τμήματα (άρθρο 18), παρατείνεται η προθεσμία υποβολής αίτησης εγγραφής στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους εξωτερικού έως την επομένη της προκήρυξης των εκλογών (άρθρο 19), και μειώνεται ο ελάχιστος αριθμός ε-

κλογέων για τη σύσταση εκλογικού τμήματος από σαράντα (40) σε τριάντα (30) εκλογείς (άρθρο 20).

Με το Κεφάλαιο Γ΄ (άρθρα 21-23), υπό τον τίτλο «Προσαρμογή ρυθμίσεων του ν. 5083/2024 για την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος με επιστολική ψήφο στις βουλευτικές εκλογές», ρυθμίζεται η ψηφοφορία με επιστολική ψήφο για τους εκτός Επικράτειας εκλογείς στις εθνικές βουλευτικές εκλογές, με προσαρμογή των ρυθμίσεων του ν. 5083/2024. Ειδικότερα, μεταξύ άλλων, διευκρινίζεται ότι, σε περίπτωση μη σύστασης εκλογικής περιφέρειας Απόδημου Ελληνισμού, τα ψηφοδέλτια επιστολικής ψήφου δεν περιλαμβάνουν ειδικό χώρο για την επιλογή (σταυροδοσία) υποψηφίων (άρθρο 21), προβλέπεται σύντμηση της προθεσμίας αποστολής των ειδικών εκλογικών φακέλων από το Υπουργείο Εσωτερικών σε δώδεκα (12), αντί δέκα πέντε (15), ημέρες πριν από τη διενέργεια των εκλογών (άρθρο 22), και ορίζεται ότι η ψήφος των εκλογέων εκτός Επικρατείας υπολογίζεται τόσο ως αποτέλεσμα της εκλογικής περιφέρειας απόδημου ελληνισμού, εφόσον έχει συσταθεί, όσο και ως προς τη δύναμη κάθε εκλογικού συνδυασμού για τη συμμετοχή στην κατανομή εδρών και τον καθορισμό των εδρών κάθε εκλογικού σχηματισμού στην επικράτεια (άρθρο 23).

Με το Κεφάλαιο Δ΄ (άρθρο 24), υπό τον τίτλο «Καταργούμενες διατάξεις», ορίζονται οι καταργούμενες διατάξεις.

Με το Κεφάλαιο Ε΄ (άρθρο 25), υπό τον τίτλο «Έναρξη ισχύος Μέρους Β΄», ορίζεται η έναρξη ισχύος του Μέρους Β΄.

Τέλος, με το Μέρος Γ΄ (άρθρο 26), υπό τον τίτλο «Έναρξη ισχύος», ορίζεται η έναρξη ισχύος του νόμου.

II. Γενικές Παρατηρήσεις

A. Εκλογική Περιφέρεια Απόδημου Ελληνισμού

α. Τους εκτός Επικράτειας ευρισκόμενους εκλογείς συνδέει το κοινό γνώρισμα ότι κατά την ημέρα διεξαγωγής των βουλευτικών εκλογών απουσιάζουν από τη χώρα και δεν μπορούν, εξ αυτού του λόγου, να ασκήσουν το εκλογικό τους δικαίωμα προσερχόμενοι αυτοπροσώπως στο εκλογικό τμήμα της εκλογικής περιφέρειάς τους (βλ. Γ. Παπαδημητρίου, Το δικαίωμα ψήφου των εκτός Επικρατείας πολιτών, 1980, σελ. 38-39). Επομένως, ο όρος αναφέρεται σε σύνολο κατηγοριών Ελλήνων πολιτών, όπως, ενδεικτικά, ναυτικοί, φοιτητές, μετανάστες πρώτης ή δεύτερης ή και επόμενης γενιάς, προσωπικό ελληνικών αποστολών στο εξωτερικό, ευρισκόμενοι προσωρινά στο εξωτερικό για λόγους επαγγελματικούς, οικογενειακούς, αναψυχής κ.λπ.

Με το από 25 Νοεμβρίου 2019 Ψήφισμα της Θ' Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων προστέθηκε στο άρθρο 54 του Συντάγματος παράγραφος 4,

ως εξής: «Με το νόμο της παρ. 4 του άρθρου 51 μπορεί να τίθενται προϋποθέσεις στην άσκηση του εκλογικού δικαιώματος στον τόπο διαμονής τους από τους εκλογείς που κατοικούν έξω από την Επικράτεια, όπως πραγματικός δεσμός με τη Χώρα, αυτοπρόσωπη παρουσία σε εκλογικό τμήμα, χρόνος απουσίας από τη Χώρα ή παρουσία στη Χώρα για ορισμένο χρόνο στο παρελθόν. Με τον νόμο του προηγούμενου εδαφίου μπορεί να ορίζεται ότι ορισμένες θέσεις του ψηφοδελτίου Επικρατείας κάθε κόμματος της παρ. 3 του παρόντος άρθρου καταλαμβάνονται υποχρεωτικά από απόδημους Έλληνες. Νόμος μπορεί να προβλέπει, ότι η ψήφος των εκλογέντων που ψηφίζουν σε εκλογικά τμήματα έξω από την Επικράτεια, δεν προσμετράται σε συγκεκριμένη εκλογική περιφέρεια αλλά μόνο σε επίπεδο Επικρατείας. Με το νόμο της παρ. 1 του παρόντος άρθρου μπορεί να ορίζονται μία ή περισσότερες εκλογικές περιφέρειες απόδημου Ελληνισμού, κατά παρέκκλιση της παρ. 2 του παρόντος άρθρου» (βλ., σχετικά, Ευ. Βενιζέλο, Μαθήματα Συνταγματικού Δικαίου, 2021, σελ. 414 επ., Κ. Μαυριά, Συνταγματικό Δίκαιο, 6η έκδ., 2021, σελ. 331 επ., Αντ. Παντελή, Εγχειρίδιο Συνταγματικού Δικαίου, 2η ηλεκτρονική έκδ., 2025, αρ. 296 δις και 301 δις).

Κατόπιν των ανωτέρω, ψηφίσθηκε ο ν. 4648/2019, υπό τον τίτλο «Διευκόλυνση άσκησης εκλογικού δικαιώματος εκλογέντων που βρίσκονται εκτός Ελληνικής Επικρατείας και τροποποίηση εκλογικής διαδικασίας», με τον οποίο ρυθμίσθηκε η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος εκλογέντων που βρίσκονται εκτός Ελληνικής Επικρατείας. Η επιλογή του νομοθέτη ήταν η ψήφος των εκλογέντων, οι οποίοι ψηφίζουν αυτοπροσώπως σε εκλογικά τμήματα εξωτερικού, να προσμετράται μόνο σε επίπεδο Επικρατείας και όχι σε συγκεκριμένη εκλογική περιφέρεια (άρ. 54 παρ. 4 εδ. γ' Σ). Ως εκ τούτου, δεν υπήρξε σύσταση περιφέρειας απόδημου ελληνισμού (άρ. 54 παρ. 4 εδ. δ' Σ).

Με το υπό συζήτηση και ψήφιση νομοσχέδιο συνιστάται, το πρώτον, μία ειδική εκλογική περιφέρεια Απόδημου Ελληνισμού, στην οποία εκλέγονται τρεις (3) βουλευτές, κατά παρέκκλιση του συνταγματικού κανόνα περί ορισμού του αριθμού των εδρών κάθε εκλογικής περιφέρειας βάσει του νόμιμου πληθυσμού (άρθρο 54 παρ. 2 του Συντάγματος).

6. Η ειδική συνταγματική ρύθμιση της περιφέρειας απόδημου ελληνισμού συνάδει με την ιδιαίτερη φυσιογνωμία της εν λόγω περιφέρειας σε σχέση με τις εκλογικές περιφέρειες εντός της Επικρατείας. Με το προτεινόμενο νομοσχέδιο, η εκλογική περιφέρεια απόδημου ελληνισμού εντάσσεται στο σύστημα εκλογικών περιφερειών του άρθρου 1 του π.δ. 26/2012. Η κατανομή των εδρών στις εν λόγω περιφέρειες χωρεί με συνυπολογισμό των εδρών που έχουν επιπλέον παραχωρηθεί στο κόμμα που συγκέντρωσε τον μεγαλύτερο αριθμό έγκυρων ψηφοδελτίων (του λεγόμενου bonus). Αντίθε-

τα, η κατανομή των εδρών Επικρατείας γίνεται με αναλογικό εκλογικό σύστημα κατά το άρθρο 100 παρ. 1-3 του π.δ. 26/2012, και προηγείται της κατανομής των εδρών των εκλογικών περιφερειών. Σημειώνεται, πάντως, ότι με τις ισχύουσες διατάξεις οι προερχόμενοι από τους εγγεγραμμένους στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους εξωτερικού βουλευτές εκλέγονται με το ψηφοδέλτιο Επικρατείας (άρθρο 34 Α του ν. 4648/2019), λόγω της ιδιαίτερης φύσης της εκπροσώπησης του απόδημου ελληνισμού. Συγκεκριμένα, όπως οι βουλευτές Επικρατείας εκλέγονται ενιαίως σε ολόκληρη την Επικράτεια, αντιστοίχως και οι βουλευτές εκτός Επικράτειας δεν εκλέγονται σε γεωγραφικά ορισμένη περιφέρεια, αλλά, εν γένει, εκτός της Επικράτειας.

Β. Άσκηση του εκλογικού δικαιώματος με επιστολική ψήφο

α. Η επιστολική ψήφος αναφέρεται στην παράγραφο 4 του άρθρου 51 του Συντάγματος, όπως διαμορφώθηκε κατά την αναθεώρηση του 2001. Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι «[ο]ι βουλευτικές εκλογές διενεργούνται ταυτόχρονα σε ολόκληρη την Επικράτεια. Νόμος που ψηφίζεται με την πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών μπορεί να ορίζει τα σχετικά με την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τους εκλογείς που βρίσκονται έξω από την Επικράτεια. Ως προς τους εκλογείς αυτούς η αρχή της ταυτόχρονης διενέργειας των εκλογών δεν κωλύει την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος με επιστολική ψήφο ή άλλο πρόσφορο μέσο, εφόσον η καταμέτρηση και η ανακοίνωση των αποτελεσμάτων διενεργείται όποτε αυτό γίνεται και σε ολόκληρη την Επικράτεια».

Ως προς τους τρόπους άσκησης του εκλογικού δικαιώματος, καταγράφονται διάφοροι τύποι: η ψηφοφορία σε προξενικά εκλογικά τμήματα, η επιστολική ψήφος, η ψηφοφορία δι' αντιπροσώπου και, πλέον, η ηλεκτρονική ψήφος (e-voting). Η επιστολική ψήφος, ως τρόπος άσκησης του εκλογικού δικαιώματος, εφαρμόζεται σε διάφορες χώρες, για όσους διαμένουν εκτός της Επικράτειας ή και για τους διαμένοντες εντός αυτής. Εξ άλλου, υπάρχουν χώρες στις οποίες η δυνατότητα αφορά μόνο όσους αντιμετωπίζουν δυσχέρεια μετάβασης στο εκλογικό τους τμήμα (π.χ., Αυστρία, Ιρλανδία, Λιθουανία, Ολλανδία κ.λπ.), και άλλες στις οποίες η δυνατότητα αφορά όλους τους πολίτες (π.χ., Γερμανία, Ηνωμένο Βασίλειο, Λουξεμβούργο κ.λπ.).

Το κυριότερο μειονέκτημα της επιστολικής ψήφου συναρτάται με την αξιοπιστία των ταχυδρομικών υπηρεσιών και την ενδεχόμενη χρονική καθυστέρηση. Ως προς τους κινδύνους που ενδέχεται να έχει η επιλογή της επιστολικής ή της ηλεκτρονικής ή της μηχανικής ψήφου, και τον τρόπο αντιμετώπισής τους, ώστε να διαφυλάσσεται το αδιάβλητο της διαδικασίας, βλ.

Venice Commission, Code of Good Practice in Electoral Matters, Γνώμη υπ' αρ. 190/2002, CDL-AD 2002 (23), σ. 21-22, και τη σύνοψη επιμέρους εκθέσεων της επιτροπής σε Venice Commission, COMPILATION OF VENICE COMMISSION OPINIONS AND REPORTS CONCERNING OUT OF COUNTRY VOTING, CDL-PI 2025 (017).

Η ψηφοφορία με επιστολική ψήφο προβλέπεται ρητά, ως δυνατότητα, στην Πράξη του Συμβουλίου «περί εκλογής των αντιπροσώπων στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο με άμεση και καθολική ψηφοφορία», που προσαρτήθηκε στην απόφαση 76/787/EKAX, ΕΟΚ, ΕΥΡΑΤΟΜ της 20ής Σεπτεμβρίου 1976 (ΕΕ, L 278, 08.10.1976, σ. 1-12). Συγκεκριμένα, στο άρθρο 4α ορίζεται ότι τα κράτη μέλη «μπορούν να προβλέπουν τη δυνατότητα για ψηφοφορία εκ των προτέρων, δι' αλληλογραφίας, αλλά και με ηλεκτρονικά και διαδικτυακά μέσα, στις εκλογές για το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. Στην περίπτωση αυτή, θεσπίζουν μέτρα επαρκή ώστε να διασφαλίζονται ιδίως η αξιοπιστία του αποτελέσματος, ο μυστικός χαρακτήρας της ψηφοφορίας και η προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα σύμφωνα με το ισχύον δίκαιο της Ένωσης».

6. Το άρθρο 51 παρ. 3 και 4 του Συντάγματος καθορίζει τις αρχές της εκλογικής διαδικασίας, ενώ το άρθρο 52 του Συντάγματος ορίζει ότι η ελεύθερη και ανόθευτη εκδήλωση της λαϊκής θέλησης, ως έκφραση της λαϊκής κυριαρχίας, τελεί υπό την εγγύηση όλων των λειτουργιών της πολιτείας, που έχουν την υποχρέωση να τη διασφαλίζουν σε κάθε περίπτωση (βλ. και άρ. 3 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου της Ε.Σ.Δ.Α.). Μεταξύ των αρχών της εκλογικής διαδικασίας είναι η αρχή της καθολικότητας και η αρχή της μυστικότητας. Η αρχή της καθολικότητας αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της δημοκρατικής αρχής, ενώ η αρχή της μυστικότητας αποτελεί συνταγματική εγγύηση ελεύθερης και ανόθευτης διαμόρφωσης και εκδήλωσης της λαϊκής θέλησης.

Η επιστολική ψήφος υπηρετεί την αρχή της καθολικότητας, εφόσον όμως η άσκηση της βούλησης του εκλογέα τελεί σε χρονική εγγύτητα με την ημέρα διεξαγωγής των εκλογών και διασφαλίζεται η μυστικότητα της ψήφου και η εγκυρότητα της διαδικασίας. Η απαίτηση χρονικής εγγύτητας συναρτάται τόσο με την ελεύθερη διαμόρφωση της πολιτικής βούλησης (στο πλαίσιο των ειδικών εγγυήσεων της προεκλογικής περιόδου, βλ. άρθρο 29 παρ. 2 του Συντάγματος) όσο και με το αδιαίρετο του εκλογικού σώματος.

γ. Όπως ήδη αναφέρθηκε (υπό II.A.a.), η άσκηση του δικαιώματος των εκτός της Επικράτειας εκλογέων ρυθμίσθηκε, το πρώτον, με τον ν. 4648/2019. Ο νομοθέτης δεν επέλεξε ως τρόπο ψηφοφορίας την επιστολική ψήφο, αλλά την άσκηση του δικαιώματος με αυτοπρόσωπη παρουσία σε εκλογικά τμήματα του εξωτερικού.

Στη χώρα μας, η χρήση της επιστολικής ψήφου θεσπίσθηκε, το πρώτον, με τον ν. 5083/2024, για τους εκλογείς εκτός και εντός Επικράτειας, αποκλειστικά όμως ως προς τις εκλογές για την ανάδειξη εκπροσώπων της χώρας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, καθώς και για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος.

Κατά τη συζήτηση του οικείου νομοσχεδίου κατατέθηκε η υπ' αρ. 79/12/22.1.2024 υπουργική τροπολογία για την επέκταση της δυνατότητας άσκησης του εκλογικού δικαιώματος με επιστολική ψήφο και στις εθνικές βουλευτικές εκλογές, πλην όμως δεν έτυχε της απαιτούμενης πλειοψηφίας των δύο τρίτων (2/3) του όλου αριθμού των βουλευτών.

Με το παρόν νομοσχέδιο προβλέπεται η δυνατότητα άσκησης του εκλογικού δικαιώματος με επιστολική ψήφο από τους εκτός Επικράτειας εκλογείς και στις εθνικές βουλευτικές εκλογές.

Γ. Στον τίτλο του νομοσχεδίου, όπως επίσης στους τίτλους των Μερών, των Κεφαλαίων και των άρθρων, δέον να τεθεί οριστικό άρθρο όπου προση- κει.

III. Παρατηρήσεις επί των άρθρων

1. Επί του άρθρου 4

Με το άρθρο 4 του νομοσχεδίου, ο αριθμός των βουλευτών της περιφέ- ρειας απόδημου Ελληνισμού καθορίζεται σε τρεις (3).

Σύμφωνα με το άρθρο 54 παρ. 4 εδ. δ' του Συντάγματος, επιτρέπεται να ορίζονται μία ή περισσότερες εκλογικές περιφέρειες απόδημου Ελληνι- σμού, κατά παρέκκλιση της παρ. 2 του ίδιου άρθρου. Κατά την εν λόγω παρ. 2, ο αριθμός των βουλευτών κάθε εκλογικής περιφέρειας ορίζεται με προε- δρικό διάταγμα (όχι με τυπικό νόμο, βλ. Αντ. Παντελή, Εγχειρίδιο Συνταγμα- τικού Δικαίου, 2η ηλεκτρονική έκδ., 2025, αρ. 300), βάσει του νόμιμου πλη- θυσμού της οικείας περιφέρειας. Επομένως, ο νομοθέτης έχει ευχέρεια, ό- πως εν προκειμένω, να θεσπίσει μία περιφέρεια απόδημου Ελληνισμού, κα- θώς και να καθορίσει τον αριθμό των βουλευτών της, χωρίς να υποχρεούται να ακολουθήσει σταθερό αναλογικό κριτήριο, καθώς μάλιστα δεν τίθεται ζή- τημα νόμιμου πληθυσμού. Παρατηρείται, πάντως, ότι, καθώς η περιφέρεια α- πόδημου ελληνισμού είναι εκλογική περιφέρεια, η ευχέρεια του νομοθέτη δεν είναι απόλυτη, αλλά οριοθετείται από τις γενικές συνταγματικές αρχές ανάδειξης και συγκρότησης της Εθνικής Αντιπροσωπείας, όπως η αρχή της ισότητας και η αντιπροσωπευτική αρχή.

2. Επί του άρθρου 6

Με το υπό ψήφιση άρθρο προστίθεται παράγραφος 5 στο άρθρο 34Α του π.δ. 26/2012. Συγκεκριμένα, δίδεται η δυνατότητα πρότασης υποψηφίων για

την εκλογική περιφέρεια Απόδημου Ελληνισμού σε κόμματα ή συνασπισμούς κομμάτων τα οποία καταρτίζουν συνδυασμούς στα τρία τέταρτα (3/4) του συνόλου των εκλογικών περιφερειών της χώρας. Εξ άλλου, σύμφωνα με την παράγραφο 1 του άρθρου 10 του ν. 4648/2019, «[σ]ε περίπτωση διεξαγωγής γενικών βουλευτικών εκλογών, για την ψηφοφορία των εκλογέων χρησιμοποιούνται τα ψηφοδέλτια Απόδημου Ελληνισμού που καταρτίζονται από τα κόμματα και τους συνασπισμούς κομμάτων που μετέχουν σε αυτές, σύμφωνα με τους ορισμούς των άρθρων 34Α και 35 του π.δ. 26/2012 (...)».

Δοθέντος ότι εκ των ανωτέρω διατάξεων συνάγεται ότι τα κόμματα, οι συνασπισμοί κομμάτων και οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι που δεν καταρτίζουν συνδυασμούς στα τρία τέταρτα του συνόλου των εκλογικών περιφερειών της χώρας, δεν δύνανται να υποβάλλουν ψηφοδέλτια Απόδημου Ελληνισμού, και, άρα, να τίθενται στην κρίση μέρους του εκλογικού σώματος, ήτοι των Ελλήνων πολιτών που είναι εγγεγραμμένοι στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους του εξωτερικού, δημιουργείται προβληματισμός ως προς το αν η προτεινόμενη ρύθμιση συνάδει προς την αρχή της ισότητας της ψήφου και προς το πολιτικό δικαίωμα του εκλέγεσθαι. Επισημαίνεται ότι η περιφέρεια Απόδημου Ελληνισμού αποτελεί αυτοτελή περιφέρεια, και δεν είναι σαφές πώς οι συνδυασμοί που μετέχουν σε αυτήν, τελούν σε αναγκαία συνάρτηση με τους συνδυασμούς των λοιπών περιφερειών.

3. Επί του άρθρου 10

Με την παράγραφο 2 τροποποιείται το άρθρο 10 παρ. 1 του ν. 4648/2019.

α. Στο εδάφιο γ' της περίπτωσης δ' του άρθρου 10 η φράση «αποστέλλει τα σχετικά έντυπα ψηφοδέλτια με τους υποψηφίους Επικράτειας» πρέπει να αντικατασταθεί από τη φράση «αποστέλλει τα σχετικά έντυπα ψηφοδέλτια με τους υποψηφίους Απόδημου Ελληνισμού».

β. Περαιτέρω, στα εδάφια πρώτο και προτελευταίο της ανωτέρω περίπτωσης δ' η φράση «των πολιτικών κομμάτων που ανακηρύσσονται από το Α1 Τμήμα του Αρείου Πάγου και τα οποία συμμετέχουν στις εκλογές» θα μπορούσε να αντικατασταθεί από τη φράση «των πολιτικών κομμάτων ή συνασπισμών κομμάτων, εκλογικοί συνδυασμοί των οποίων ανακηρύσσονται από το Α1 Τμήμα του Αρείου Πάγου και καταρτίζουν ψηφοδέλτιο Απόδημου Ελληνισμού».

4. Επί του άρθρου 12

Το άρθρο 54 παρ. 4 εδ. δ' του Συντάγματος ορίζει ότι η ρύθμιση των περιφερειών απόδημου Ελληνισμού γίνεται με τον νόμο της παρ. 1 του άρθρου 54, κατά την οποία το εκλογικό σύστημα και οι εκλογικές περιφέρειες ορί-

ζονται με νόμο που ισχύει από τις μεθεπόμενες εκλογές, εκτός αν προβλέπεται η ισχύς του άμεσα από τις επόμενες εκλογές με ρητή διάταξη που ψηφίζεται με την πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών. Το άρθρο 12 τηρεί την ανωτέρω επιταγή για τα άρθρα 3, 4, 6, 10 και 11 του νομοσχεδίου. Αντίθετα, «τα σχετικά με την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τους εκλογείς που βρίσκονται έξω από την Επικράτεια» ψηφίζονται, εν γένει, με την πλειοψηφία των δύο τρίτων του όλου αριθμού των βουλευτών (άρ. 51 παρ. 4 εδ. β´ Σ). Αν δηλαδή δεν συγκεντρωθεί η εν λόγω πλειοψηφία, οι σχετικές διατάξεις θεωρείται ότι δεν έχουν υπερψηφισθεί. Αυτό, π.χ., ισχύει για τις διατάξεις που καθορίζουν τον τρόπο ψηφοφορίας (εν προκειμένω, με επιστολική ψήφο).

Ως προς τη σχέση μεταξύ των ανωτέρω συνταγματικών διατάξεων, δέον, συστηματικώς, να γίνει δεκτό ότι η ρύθμιση των εκλογικών περιφερειών απόδημου Ελληνισμού και η κατανομή των εδρών σε αυτές δεν υπάγονται στη ρύθμιση του άρθρου 51 παρ. 4 Σ, αλλά στην ειδικότερη ρύθμιση του άρθρου 54 παρ. 1 Σ. Επομένως, η αυξημένη πλειοψηφία απαιτείται μόνο για την άμεση ισχύ των διατάξεων στις επόμενες εκλογές. Η ίδια λύση πρέπει να γίνει δεκτή και για διατάξεις που απλώς προσαρμόζουν ρυθμίσεις σχετικά με την ψηφοφορία, προκειμένου να είναι συμβατές με τον καθορισμό της περιφέρειας απόδημου Ελληνισμού.

Οίκοθεν νοείται ότι κάθε άλλη διάταξη που ρυθμίζει τα σχετικά με την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος απαιτεί, για την, εν γένει, ισχύ της, την αυξημένη πλειοψηφία κατά το άρθρο 51 παρ. 4 Σ. Διατάξεις που δεν ανάγονται σε εκλογικό νόμο ή εκλογική περιφέρεια ούτε ρυθμίζουν τα σχετικά με την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τους εκλογείς που βρίσκονται έξω από την Επικράτεια, ψηφίζονται με τη συνήθη πλειοψηφία.

5. Επί του άρθρου 15

Με την παράγραφο 2 αντικαθίσταται το πρώτο εδάφιο της παραγράφου 4 του άρθρου 1 του ν. 4648/2019 ως εξής: «Με το προεδρικό διάταγμα του άρθρου 31 του π.δ. 26/2012 (Α´ 57), περί προεδρικού διατάγματος προκήρυξης γενικών βουλευτικών εκλογών, ορίζονται η ημερομηνία και το χρονικό διάστημα διεξαγωγής της ψηφοφορίας με αυτοπρόσωπη παρουσία για τους εκλογείς του παρόντος».

Δοθέντος ότι στο άρθρο 31 του π.δ. 26/2012 δεν προβλέπεται η έκδοση άλλου προεδρικού διατάγματος, πλην αυτού της προκήρυξης γενικών βουλευτικών εκλογών, η φράση «περί προεδρικού διατάγματος προκήρυξης γενικών βουλευτικών εκλογών» θα μπορούσε να απαλειφθεί. Αν η ανωτέρω φράση παραπέμπει απλώς στον τίτλο του άρθρου, θα μπορούσε να θεθεί ε-

ντός παρενθέσεως και εντός εισαγωγικών, μετά την παραπομπή στο εν λόγω άρθρο («Προεδρικό διάταγμα προκήρυξης γενικών βουλευτικών εκλογών»).

6. Επί του άρθρου 16

α. Με την παράγραφο 1 τροποποιείται η παράγραφος 3 του άρθρου 2 του ν. 4648/2019, και ορίζεται, μεταξύ άλλων, ότι «[η] εγγραφή στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους εξωτερικού γίνεται οποτεδήποτε με αίτηση του ενδιαφερομένου σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 4, περί ειδικής εφαρμογής εγγραφής Ελλήνων εκλογέων εξωτερικού».

Η ανωτέρω ρύθμιση ερμηνεύεται σε συνδυασμό τόσο με τη ρύθμιση της παραγράφου 6 του άρθρου 4 του ν. 4648/2019, όπου ορίζεται ότι «[η] υποβολή αίτησης [εγγραφής στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους εξωτερικού], η ακύρωση ή η τροποποίησή της επιτρέπονται έως την επόμενη ημέρα από την έκδοση του προεδρικού διατάγματος [προκήρυξης γενικών βουλευτικών εκλογών]» όσο και με τη ρύθμιση της παραγράφου 4 του άρθρου 5 του ν. 4648/2019, όπου ορίζεται ότι «[ε]γγραφές ή τροποποιήσεις ή ακυρώσεις αιτήσεων [εγγραφής στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους εξωτερικού] που λαμβάνουν χώρα δύο (2) μέρες μετά την προκήρυξη των εκλογών, καταχωρίζονται στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους εξωτερικού μετά από τη διενέργεια των εκλογών».

Υπό το φως των ανωτέρω, θα μπορούσε, ενδεχομένως, μετά τη φράση «γίνεται οποτεδήποτε με αίτηση του ενδιαφερομένου σύμφωνα με τη διαδικασία του άρθρου 4» να προστεθεί η φράση, «με την επιφύλαξη της παραγράφου 6 του άρθρου 4 και της παραγράφου 4 του άρθρου 5».

β. Δοθέντος ότι το άρθρο 16 αριθμεί δύο (2) παραγράφους, η παράγραφος 3 πρέπει να αναριθμηθεί σε παράγραφο 2.

7. Επί του άρθρου 17

Στην παράγραφο 1 η φράση «[τ]α στοιχεία ιδ) και ιε) καταχωρίζονται, εφόσον ο εκλογέας έχει επιλέξει την ψηφοφορία με αυτοπρόσωπη παρουσία ή την ψηφοφορία με επιστολική ψήφο μόνο αν στην επιθυμητή πόλη ψηφοφορίας με αυτοπρόσωπη παρουσία δεν συσταθεί εκλογικό τμήμα» θα μπορούσε να αντικατασταθεί από τη φράση «[τ]α στοιχεία ιδ) και ιε) καταχωρίζονται στις περιπτώσεις α´ και γ´ της παραγράφου 3Α του άρθρου 2».

8. Επί του άρθρου 18

Με το άρθρο 18 αντικαθίσταται το άρθρο 4 του ν. 4648/2019, υπό τον τίτλο «Ειδική εφαρμογή εγγραφής Ελλήνων εκλογέων εκτός Επικράτειας».

Με την παράγραφο 11 προβλέπεται η έκδοση κοινής απόφασης των Υπουργών Εξωτερικών και Εσωτερικών, με την οποία καθορίζονται οι πόλεις και οι χώρες στις οποίες συνιστώνται εκλογικά τμήματα. Η έκδοση της απόφασης αποτελεί προϋπόθεση για την υποβολή αίτησης εγγραφής στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους εκλογέων εξωτερικού που επιθυμούν να ψηφίσουν με αυτοπρόσωπη παρουσία, οι οποίοι «επιλέγ[ουν] την επιθυμητή πόλη και χώρα ψηφοφορίας από τον κατάλογο της κοινής απόφασης της παρ. 11» (άρ. 4 παρ. 3).

Προηγείται, επομένως, η έκδοση της κοινής υπουργικής απόφασης της παραγράφου 11, με την οποία καθορίζονται οι χώρες και οι πόλεις στις οποίες συνιστώνται εκλογικά τμήματα, έπεται η εγγραφή των εκλογέων και η επιλογή της επιθυμητής χώρας και πόλης ψηφοφορίας, και ακολουθεί η έκδοση της υπουργικής απόφασης των παραγράφων 1, 3 και 5 του άρθρου 7 του ν. 4648/2019, με την οποία ορίζονται τα εκλογικά τμήματα ανά κατάσταση ψηφοφορίας και οι εκλογείς που θα ψηφίσουν σε αυτά, υπό την προϋπόθεση ότι ο αριθμός των εκλογέων δεν μπορεί να είναι μικρότερος από τριάντα (30).

Τούτων δοθέντων, τίθεται το ερώτημα μήπως θα έπρεπε να τεθεί εύλογη και σύντομη προθεσμία για την έκδοση της κοινής υπουργικής απόφασης της παραγράφου 11. Επίσης, η φράση «επιλέγει την επιθυμητή πόλη και χώρα ψηφοφορίας» θα μπορούσε να αντικατασταθεί από τη φράση «επιλέγει την επιθυμητή χώρα και πόλη ψηφοφορίας».

9. Επί του Κεφαλαίου Γ΄ του Μέρους Β΄ (άρθρα 21 έως 23)

Το Κεφάλαιο Γ΄ του Μέρους Β΄ του νομοσχεδίου, υπό τον τίτλο «Προσαρμογή ρυθμίσεων του ν. 5083/2024 για την άσκηση του εκλογικού δικαιώματος με επιστολική ψήφο στις βουλευτικές εκλογές», ρυθμίζει την ψηφοφορία με επιστολική ψήφο για τους εκτός Επικράτειας εκλογείς στις βουλευτικές εκλογές, με προσαρμογή των ρυθμίσεων του ν. 5083/2024.

Με τον ν. 5083/2024 θεσπίσθηκε, το πρώτον, η δυνατότητα άσκησης του εκλογικού δικαιώματος των εκλογέων, τόσο εκτός όσο και εντός Επικράτειας, με επιστολική ψήφο, «αποκλειστικά για τις εκλογές για την ανάδειξη εκπροσώπων της χώρας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, σύμφωνα με τον ν. 4255/2014 (Α΄ 11), καθώς και για τη διεξαγωγή εθνικού δημοψηφίσματος, σύμφωνα με τον ν. 4023/2011» (άρ. 6 του ν. 5083/2024). Η άσκηση του εκλογικού δικαιώματος με επιστολική ψήφο θεσπίσθηκε ως αποκλειστική για τους εκτός Επικράτειας εκλογείς. Παράλληλα, τροποποιήθηκε το πεδίο εφαρμογής του ν. 4648/2019, ο οποίος εφαρμόζεται, πλέον, μόνο στις βουλευτικές εκλογές (άρ. 1 παρ. 1 του ν. 4648/2019, όπως τροποποιήθηκε με το άρθ. 6 του ν. 5083/2024).

Επομένως, μετά την ψήφιση του ν. 5083/2024, ως προς τις βουλευτικές εκλογές εφαρμόζεται αποκλειστικά ο ν. 4648/2019, ενώ, ως προς τις εκλογές για την ανάδειξη εκπροσώπων της χώρας στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και για τη διεξαγωγή δημοψηφίσματος εφαρμόζεται, αποκλειστικά και αυτοτελώς, ο ν. 5083/2024.

Με το παρόν νομοσχέδιο προβλέπεται, μόνο ως προς τους εκλογείς εκτός Επικράτειας που επιλέγουν την επιστολική ψήφο και μόνο για τις βουλευτικές εκλογές, η εφαρμογή, καταρχήν, του ν. 4648/2019, και, παράλληλα, του ν. 5083/2024.

Συγκεκριμένως, σύμφωνα με το άρθρο 15 του νομοσχεδίου, «[η] ψηφοφορία διεξάγεται είτε με αυτοπρόσωπη παρουσία σε ειδικά εκλογικά κέντρα του εξωτερικού (...) είτε με επιστολική ψήφο σύμφωνα με τις διατάξεις του ν. 5083/2024». Περαιτέρω, με τα άρθρα 21 έως 23 του νομοσχεδίου προσαρμόζονται, επί τούτω, κάποιες ρυθμίσεις του ν. 5083/2024. Μεταξύ άλλων, προβλέπεται σύντμηση της προθεσμίας αποστολής των ειδικών εκλογικών φακέλων από το Υπουργείο Εσωτερικών σε δώδεκα (12), αντί δέκα πέντε (15), ημέρες πριν τη διενέργεια των εκλογών (άρθρο 22), και ορίζεται ότι η ψήφος των εκλογέων εκτός Επικράτειας υπολογίζεται τόσο ως αποτέλεσμα της εκλογικής περιφέρειας Απόδημου Ελληνισμού, εφόσον έχει συσταθεί, όσο και ως προς τη δύναμη κάθε εκλογικού συνδυασμού για τη συμμετοχή στην κατανομή εδρών και τον καθορισμό των εδρών κάθε εκλογικού σχηματισμού στην επικράτεια» (άρθρο 23).

Παρατηρείται ότι παραμένουν ζητήματα για τα οποία χρειάζεται, ενδεχομένως, περαιτέρω προσαρμογή των ρυθμίσεων του ν. 5083/2024 ως προς τις βουλευτικές εκλογές. Επί παραδείγματι, προκύπτει ερώτημα αν καταρτίζονται, πέραν των ειδικών εκλογικών καταλόγων εξωτερικού (άρ. 3 του ν. 4648/2019), και ειδικοί εκλογικοί κατάλογοι εκλογέων επιστολικής ψήφου (άρ. 7 του ν. 5083/2024), και πώς αυτοί οριστικοποιούνται (άρ. 2, 4 και 5 του ν. 4648/2019 και 7,9, και 10 του ν. 5083/2024). Επίσης, αν όσοι επιλέγουν την επιστολική ψήφο εγγράφονται στην πλατφόρμα του άρθρου 4 του ν. 4648/2019 όπως και στην πλατφόρμα του άρθρου 8 του ν. 5083/2024. Περαιτέρω, υφίσταται διαφοροποίηση ως προς την προθεσμία εγγραφής στους ειδικούς εκλογικούς καταλόγους, έως την επόμενη ημέρα από την προκήρυξη των εκλογών, κατά το άρθρο 4 του ν. 4648/2019, και έως και σαράντα (40) ημέρες πριν από τη διενέργεια των εκλογών, κατά το άρθρο 8 παρ. 6 του ν. 5083/2024. Τέλος, στο άρθρο 13 παρ. 5 του ν. 5083/2024 ορίζεται ότι «[ε]ιδικά για τις αποστολές εκλογικών φακέλων εντός της Επικράτειας: α) Ο ανάδοχος ή οι ανάδοχοι των ταχυδρομικών ή ταχυμεταφορικών υπηρεσιών εξασφαλίζουν την ταυτότητα του εκλογέα (...).» (Για προς το ζήτημα της εξα-

κρίβωση της ταυτότητας του εκλογέα ως κρίσιμης παραμέτρου προς διασφάλιση της εγκυρότητας της διαδικασίας και της μυστικότητας της ψήφου, βλ. Έκθεση της Επισημονικής Υπηρεσίας επί του νομοσχεδίου «Εκλογή ευρωβουλευτών, διευκόλυνση εκλογέντων μέσω επιστολικής ψήφου, εκκαθάριση εκλογικών καταλόγων και λοιπές διατάξεις του Υπουργείου Εσωτερικών», ήδη ν. 5083/2024, Παρατήρηση υπ' αρ. 5).

Υπό το φως των ανωτέρω, θα μπορούσαν να ρυθμισθούν ειδικώς τα ανωτέρω ζητήματα προσαρμογής του ν. 5083/2024 στη διενέργεια βουλευτικών εκλογών και όσα άλλα τυχόν προκύπτουν.

10. Επί του άρθρου 21

Στην παράγραφο 2 προβλέπεται ότι «[σ]ε περίπτωση μη ορισμού μίας (1) ή περισσότερων εκλογικών περιφερειών για τον Απόδημο Ελληνισμό σύμφωνα με την παρ. 4 του άρθρου 54 του Συντάγματος, τα ψηφοδέλτια επιστολικής ψήφου δεν περιλαμβάνουν τον ειδικό χώρο για την επιλογή υποψηφίων της παρ. 2 του άρθρου 12 του ν. 5083/2024».

Οίκοθεν νοείται ότι, σε περίπτωση μη ορισμού μίας ή περισσότερων εκλογικών περιφερειών για τον απόδημο ελληνισμό, εφαρμόζονται τα άρθρα 10 και 13 του ν. 4648/2019, σε συνδυασμό με το άρθρο 34Α του π.δ. 26/2012, όπως ισχύουν, ως προς τα ψηφοδέλτια Επικρατείας, στα οποία «[τ]ουλάχιστον το ένα πέμπτο (1/5) των υποψηφίων προέρχεται από εγγεγραμμένους των ειδικών εκλογικών καταλόγων εξωτερικού, εφόσον υπάρχουν, εκ των οποίων τουλάχιστον ένας (1) τοποθετείται υποχρεωτικά στις τρεις (3) πρώτες θέσεις» (άρ. 34Α όπως ισχύει), και τα οποία επιλέγουν οι εκτός Επικρατείας εκλογείς κατά την ψηφοφορία (άρ. 10 και 13 του ν. 4648/2019).

11. Επί του άρθρου 23

Στην παράγραφο 1, το πρώτο εδάφιο αφορά τον τρόπο με τον οποίο τυπώνεται το ψηφοδέλτιο για την άσκηση του δικαιώματος με επιστολική ψήφο, ενώ τα εδάφια δεύτερο και τρίτο ορίζουν ότι η ψήφος των εκλογέντων εκτός Επικρατείας υπολογίζεται τόσο ως αποτέλεσμα της εκλογικής περιφέρειας Απόδημου Ελληνισμού, εφόσον έχει συσταθεί, όσο και ως προς τη δύναμη κάθε εκλογικού συνδυασμού για τις διαδικασίες της παρ. 1 του άρθρου 99 και των παρ. 1 έως 3 του άρθρου 100 του π.δ. 26/2012 («Συμμετοχή στην κατανομή εδρών - Καθορισμός των εδρών κάθε εκλογικού σχηματισμού στην επικράτεια», «Κατανομή εδρών Επικρατείας - Κατανομή εδρών στις εκλογικές περιφέρειες»).

Λόγω διαφοράς ως προς το αντικείμενο ρύθμισης, θα μπορούσαν τα εδάφια δεύτερο και τρίτο της παραγράφου 1 να αποτελέσουν αντικείμενο αυτοτελούς παραγράφου.

12. Επί του άρθρου 25

Σύμφωνα με το άρθρο 25, «[η] ισχύς του Μέρους Β΄ αρχίζει από τη δημοσίευσή του στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως, τηρουμένων των προϋποθέσεων της παρ. 4 του άρθρου 51 του Συντάγματος, περί ανάδειξης και συγκρότησης της Βουλής, ήτοι της υπερψήφισης του παρόντος άρθρου από την πλειοψηφία των δύο τρίτων (2/3) του όλου αριθμού των βουλευτών».

Παρατηρείται ότι όλες οι διατάξεις του Μέρους Β΄, κατά το μέρος που αφορούν στην άσκηση του εκλογικού δικαιώματος από τους εκλογείς που βρίσκονται έξω από την Επικράτεια, και όχι μόνο το άρθρο 25, απαιτούν για την ψήφισή τους την ανωτέρω αυξημένη πλειοψηφία.

Τέλος, η φράση «περί ανάδειξης και συγκρότησης της Βουλής» αφορά στον τίτλο του Κεφαλαίου Πρώτου του Τμήματος Γ΄ του Μέρους Τρίτου του Συντάγματος και όχι σε τίτλο του οικείου άρθρου 51, και δέον να απαλειφθεί.

Αθήνα, 2 Μαρτίου 2026

Οι εισηγητές

Νικόλαος Παπασπύρου

Αναπληρωτής Καθηγητής της Νομικής Σχολής

του Πανεπιστημίου Αθηνών

Επιστημονικός συνεργάτης

Νέστωρ Πολίτης

Ειδικός επιστημονικός συνεργάτης

Ο Προϊστάμενος του Α΄ Τμήματος

Νομοτεχνικής Επεξεργασίας

Ξενοφών Παπαρηγόπουλος

Ομότιμος Καθηγητής

του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Ο Προϊστάμενος της Α΄ Διεύθυνσης

Επιστημονικών Μελετών

Αντώνης Παντελής

Ομότιμος Καθηγητής της

Νομικής Σχολής

του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ο Πρόεδρος του Επιστημονικού Συμβουλίου

Κώστας Μαυριάς

Ομότιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών

